

Doctor Honoris Causa: Enric Valor

DISCURS PRONUNCIAT PEL ENRIC VALOR I VIVES AMB MOTIU DE LA SEUA INVESTIDURA COM A DOCTOR HONORIS CAUSA PER LA UNIVERSITAT D'ALACANT

Excm. I Magfc. Sr. Rector
 Il.lms. Membres del Claustre de Professors
 Doctores i Doctors
 Senyores i Senyors
 Amigues i Amics.

Les Normes Unificadores del nostre idioma, també anomenades: Les Normes de Castelló de 1932.-

La proclamació de les “Normes d’Ortografia Valenciana” l’any 1932 fou un fet importantíssim per al ressorgiment, afirmació i consolidació del tret més característic de la identitat del nostre poble. Hi ha posat la seua veu autoritzada escriptors, sociòlegs, polítics i lingüistes eminents. Jo em limitaré a fer una mica d’història, una crònica dels precedents, desenvolupament i conseqüències de les Normes.

La visió del problema des de l’Alacant de la meua joventut.-

Quan es va esdevenir el fet transcendent i tremendament necessari de l’unificació ortogràfica, conegut com les “Normes de Castelló” de 1932, el que us parla vivia a la ciutat d’Alacant, on sols va arribar la bona nova com un ressò gaudiós però llunya.

M’ocupava aleshores activament en la fundació de l’Agrupació Regionalista Alacantina en unió de molts altres joves i amb l’ajut eficaç d’homes com el poeta Ferrandis Torremocha i sobretot d’aquell gran patriota alacantí, afecte a un valencianisme fervorós i exemplar, que es deia Josep Coloma Pellicer, home de gran talent i influència en l’Alacant republicà, llavors d’uns cinquanta anys, director de la revista satírica “El tio Cuc”, molt esquerrana, i president de l’Associació de la Premsa.

Alacant posseïa una llibreria excel·lent, propietat del qui fou alcalde de la ciutat durant la República i durant la Guerra Civil, el llibreter Llorenç Carbonell, després mort en l’exili a l’Àfrica francesa. En tal llibreria hi havia sempre una gran exposició de llibres en català procedents de les més importants editores catalanes, com la Llibreria Catalònia, l’Editorial Barcino (amb la seua magnífica col·lecció “Els Nostres Clàssics”), l’Editorial Alpha que publicava la “Col·lecció Bernat Metge” de clàssics grecs i llatins, i la benmereixent editorial Proa que s’especialitzà en la publicació de novel·les del país i en traduccions de les dels més eminents autors europeus. També hi figuraven els llibres de la llavors nova Editorial “L’Estel”, de València, que publicà molt primerencament el llibre de versos d’Almela i Vives “L’espill a trossos”, la novel·la d’Artur Perucho “Ícar o la impotència”, “Proses de viatge” d’Eduard López Chavarrí i “Contes per a infants” de Joaquim Reig, que els subtitulava “de la imaginació nòrdica”. No cal dir que tots quatre em van causar una gran impressió, pel seu interès i sobretot per la dignitat amb què hi veia tractada la nostra llengua en el nostre territori.

Els membres més actius i entusiastes de l’Agrupació Regionalista, que abastà una acollença de públic important, freqüentàvem la llibreria de Llorenç Carbonell i també anàvem a una altra, situada al carrer Sagasta, però sols per adquirir el setmanari “El Camí”, de València. El propietari d’aquesta segona llibreria era completament contrari al desvetllament cultural valencià, però, contradictòriament, difonia el setmanari perquè –deia- estava molt ben presentat i escrit.

En la llibreria de Carbonell tinguérem ocasió de conèixer i adquirir novel·les de Marià Vayreda, de Prudenci Bertrana, de la seua filla Aurora (“L’illa perduda”), d’Eugeni d’Ors (l’antinovel·la “La Ben Plantada”), de Puig i Ferrater i de Carles Soldevila, del prolífic Miquel Llor, de Josep Mª de Segarra i de Llorenç Villalonga, i traduccions de Josep Carner i d’Andreu Nin... En fi, allò millor que es produïa llavors en la nostra llengua. Tot plegat feia que la recta ortografia de l’idioma

tingués una bona difusió entre el jovent valencianista, o simplement simpatitzant, de les terres del sud, bé que juntament amb la morfologia barcelonina, si exceptuem les obres de "L'Estel", ben valencianes; però era un tret que no ens inquietava puix que no afectava els fons d'unitat indiscutible de la llengua que s'estenia i s'estén de Sases, enllà el Pirineu, al nostre lluminós i extremadament meridional Guardamar.

Així ens resultava desagradable comprovar que el gros de la nostra gent popular, mancada de tota preparació lingüística, hagués de llegir en la revista "El tio Cuc", escrita amb un humor elegant i molt nostre l'ortografia castellana aplicada al nostre valencià, la qual els mateixos lectors trobaven inadequada, però al seu entendre indispensable. Alacant, com tots sabem, no parlava ni parla el subdialecte apitxat; el castís i marítim subdialecte alacantí, amb els seus aquí, tira volta avall, vinguen-se-né a casa, astò no cal, la corregua de bous, la roa de la bicicleta, l'eixia de l'estació... llavors encara era parlat per una majoria del poble, i conservava netament tots els sons de la llengua. Per això, doncs, en casos de la prepalatal africada sonora que apareix en mots com germà, ginebre, passejar o ajuda, veure'l representat per una "ch" espanyola els estranyava, però no imaginaven que es pogués fer d'una altra manera; trobaven a mancar així mateix la representació de la "s" sonora, puix que tant aquesta com la sorda eren ortografiades amb una sola "s", que en l'escola primària havien après a pronunciar com una essa sorda solament. Ingènuament, diversos neòfits em deien que alguns sons del valencià "no es podien escriure"; perquè a ells, naturalment, els seus mestres els havien inculcat com a veritat inconcussa, que les lletres del nostre alfabet representaven necessàriament i únicament els sons que el castellà els donava.

- Com hem d'escriure cosa? – m'argumentaven -. ¿veus com no s'hi pot? Es llig còssa però no cosa.

Amb el so prepalatal fricatiu sord, o siga el so de xeix que apareix per exemple en caixa, i en l'alveolar fricatiu sord com ara de la paraula dotze, els ocorria igual.

- Veus? – m'oposaven -. Escrivim c-a-i-x-a, que en realitat diu kaisa, i posem d-o-t-s-e, que diu això: dotse, però no dotze.

-I ara anem a les vocals. I la e de cel, i la o de porta? No existeixen: posem sel i pórt. No es pot fer.

Supose que gran part de la nostra gent en tot el País Valencià estava sumida en aquestes confusions, les quals l'apartaven a poc a poc de l'estimació de la pròpia llengua, que els apareixia quasi com un fosc dialecte del Senegal, això a part de les moltes altres causes de diglòssia que existien i existeixen. Un panorama desolador: encara més extens on la llengua servava tota la seua requisita fonètica, és a dir, més encara que en la zona central valenciana, on el subdialecte apitxat s'adaptava millor a la "ch" de germà, i a la "s" ensordida de cosa (pr. Cossa), per exemple.

Alguns dels joves que havíem estudiat ja altres llengües que la castellana i teníem nocions més clares del problema, ens esforçàvem a explicar als ingenus que el valencià podia escriure's com qualsevol altre idioma. I intentàvem fer-los comprendre –cosa que s'aconseguia d'un modo relativament fàcil- que és un error popular molt freqüent creure que els sons d'un idioma poden representar-se un per un amb les lletres del nostre alfabet així sense més ni més. Els dèiem que els sons d'una llengua normal es compten per centenars, sobretot si comptem totes les variants i s'empra l'Alfabet Fonètic Internacional; que la transcripció gràfica d'aquests sons amb un nombre tan reduït de lletres com té l'alfabet llatí –origen de totes les llengües romàniques i germàniques- sols pot fer-se d'una manera aproximativa i d'acord amb convencions especials per a cadascuna; que les lletres no tenen obligatòriament els sons que els atribueix una sola d'aquestes llengües, sinó que cada idioma els dóna un valor fonètic, i idea combinacions i signes especials, tot segons les pròpies necessitats.

Un alfabet fonètic complet, fins i tot no essent l'Internacional, els advertíem, aplicable a una llengua, té tal quantitat de signes gràfics que resulta inaplicable en la pràctica de l'escriptura i lectura normals per la seua evident complexitat.

La situació a València.-

Els contactes que teníem des d'Alacant no eren gaire freqüents amb València, on, uns anys abans de la fixació oficial –podríem dir-ne- de les Normes d'Ortografia Valenciana a la ciutat de Castelló, l'ortografia correcta s'usava ja en certs medis cultivats i no d'una manera general. El setmanari "El Camí", fundat abans de 1932, s'escribia gairebé correctament; l'editorial valenciana "L'Estel", fundada el 1929, usava en els llibres que publicava una ortografia correcta. Però, segons les nostres notícies i la lectura d'algunes publicacions que arribaven als quioscos o a la llibreria de Carbonell i que ell no posava a la venda, en el Cap i Casal del país s'imposava popularment l'ortografia inadequada i degenerativa a la castellana, començant per les dues publicacions periodístiques setmanals dedicades a l'humor, que es deien "La Chala" i "La Traca",

aquesta molt anticlerical, esquerrana i famosa, que costà la vida al seu director, Carceller, el qual fou afusellat pels franquistes. La cosa ja venia de vell, amb Bernat i Baldoví els seus companys i epígons. Llavors, a València, anotem que el teatre valencià era molt copiós i vigorós des del punt de vista de la seua tremenda popularitat, i les obres molt comentades, llegides, presenciades i també comprades als quioscs i llibreries; i eren vertaderament abundantíssimes les obres teatrals escrites i ortografiades barroerament a la castellana i escassíssimes les que empraven una ortografia correcta. Açò feia que les grafies dolentes s'escampassen arreu de tot el territori valencià. De tal modo, la depauperació ortogràfica que desfeia la fisonomia de l'idioma, els usos morfològics dialectals i la castellanització lèxica de moltes obretes escrites per fer riure, feien molt de mal.

Altrament, la pseudonormalització de la llengua escrita que solia sorgir de Lo Rat Penat i altres medis, feia també el seu paper desorientador –moltes vegades amb tota la voluntat dels “normalitzadors” ocasionals i benintencionats “que no sabien res”-. La confusió de sons de l'apitxat donava grafies desastroses, algunes de les quals ja apareixien en el Diccionari Llobent. Hi llegíem gic (amb “g”) per xic (amb ics); la terra del ge en lloc del xe. I moltes altres belleses semblants. Hi havia els arcaïtzants (allò de “València enans i a ensús”) que treien a relluir fins i tot grafies equivocades de la primeria de l'Edat Mitjana; i hi havia també els qui podríem qualificar de “fonetistes”, que es saltaven netament l'etimologia i la gran tradició gràfica dels clàssics (per dissort no sempre correcta) i escrivien, com ara, verb amb “t” final i llarc amb “c” i no amb “d” i “g” respectivament com manen els derivats.

Tanmateix, tant a València com a tot arreu del país, una grafia havia sobreviscut en la ment del poble, segurament recolzada per l'existència de certs llinatges o cognoms: la “ig” final. Tothom sabia pronunciar Reig, Escrig, Roig, Puig... per la força de la tradició familiar. Però fins això s'estava fent malbé per la profusió de les revistes popular mal escrites, on, amb ortografia castellana, apareixien paraules no pertanyents a cognoms per a les quals s'emprava la “ch” castellana en posició final: vach, vech, llebech, etc.

Orígens i criteris de les Normes.-

Com dic en la meua obra “Millorem el Llenguatge”, l'origen de la nostra llengua, com es sabut i evident, està en la lenta transformació del llatí vulgar importat en les nostres terres durant la seua inclusió en l'Imperi Romà. És el mateix cas del francès, de l'occità, del castellà, del galaicoportuguès, de l'italià, del reto-romà, etc.

Derivats del llatí, tots els idiomes moderns del nostre grup, resultants de la fragmentació lingüística de la Romania, és natural i convenient que en la seua ortografia reflectesquen la base llatina o llatinitzada dels mots. El criteri general ha estat mantenir dins certs límits la fisonomia romànica de les paraules, tot i fent-la compatible amb el resultat final de l'evolució fonètica que cada llengua romànica representa.

Vegem, per exemple, el mot llatí vulgar civitate, que dóna lloc per evolució a l'italià città, al francès cité, al nostre ciutat i al castellà ciudad, tots amb la “c” inicial de la llengua mare, on trobem quatre interpretacions fonètiques diferents de la mateix lletra (encara que la del francès siga semblant a la nostra) i la persistència dels trets principals de la fisonomia del mot originari. Igual ocorre amb el mot llatí vulgar jocu: en italià jocco, en francès jeu (el més apartat, en la nostra llengua joc i en castellà juego, tots quatre amb la “j” inicial persistent interpretada d'un modo diferent a tots els altres pel castellà. I així en la major part dels esmentats idiomes.

Aquesta fidelitat a l'etimologia (l'italià, més fonetista, se n'aparta en certes ocasions però no gaire) es complementa amb la consideració de la nostra tradició gràfica. “Una llengua escrita – deia el professor Sanchis Guarner- no és sol reproducció de les paraules, sinó també el vehicle amb què es transmet i perpetua l'obra cultural d'un poble... Els textos clàssics i les obres mestres sobreviuen a llur època i són llegits per generacions molt posteriors”. La cita del gran filòleg valencià inserida en la seua “Gramàtica Valenciana”, publicada per Editorial Torre el 1950, és no sols exacta sinó alligadora. No podem trencar la tradició gràfica sense trencar la continuïtat de l'idioma ni sense eixir-nos-en de la gran família; només podem permetre'ns de modificar prudentment certes grafies per a una major sistematització i un evident millorament. És allò que han fet els nostres veïns francesos, castellans, galaicoportuguesos i, en menor grau, els italians.

El precedents de les nostres normes.-

Els nostres problemes, com els dels baleàrics, és clar, eren comuns amb els del principat de Catalunya. Tots posàvem en els mateixos clàssics tots vivíem la mateixa decadència; tots havíem de lluitar contra la castellanització que ens era imposada, contra la dialectalització excessiva contra la desfeta, en una paraula.

Allà a Barcelona, la reacció fou més primerenca que enlloc, però també molt problemàtica. Els

critèris ortogràfics anteriors a les normes propugnades per Fabra i recolzades per Prat de la Riba, foren solament la pronunciació el costum i l'etimologia, els quals es demostraren insuficients i produïren una anarquia certa. Bofarull propugnava, per exemple, el plural en –as, que s'acostava a la “e” neutra àtona pronunciada a Barcelona, és a dir, la del català oriental; Milà i Fontanals, en canvi, defensava el plural en –es atenent-se als clàssics i a la fonètica del català occidental i valencià.

Més avant, els critèris de Fabra, en la seua Gramàtica de la Lengua Catalana (1912), i de l'Institut d'Estudis Catalans, foren més nombrosos: etimologia, tradició gràfica, pronunciació general, claredat i harmonia amb les altres llengües de cultura. Açò era una altra cosa; el camp de discrepància quedava summament reduït. Conseqüència: el 1913 es proclamaren unes Normes unificadores i rigorosament científiques per al Principat, i el 1918 es publicà, si no recorde malament, la famosa “Gramàtica Catalana” de Pompeu Fabra ja escrita en català i d'acord amb la normativa fixada. El “Diccionari Etimològic” que recolzava també les Normes, es va publicar l'any 1917.

No cal dir que, a Barcelona, hi hagué lluita, resistències enormes a la normativa establida pel IEC, per part dels qui estaven acostumats als anteriors critèris confusionaris. Com a anècdota, direm que un influent diari de Barcelona publicava sovint la llista dels qui no havien acceptat les Normes unificadores de 1913, la qual cada vegada era més curta, puix que el director del periòdic rebia de tant en tant cartes d'escriptors, abans disconformes, que sol·licitaven que els donassen de baixa en la llista perquè acceptaven la normalització.

La fixació i redacció de les Normes de Castelló de la Plana.-

Els grups que treballaren en el País Valencià per a la dignificació i normalització de la llengua en la mateixa direcció i amb critèris i tècniques semblants al que s'havia fet a Catalunya, foren, de nord a sud, la Societat Castellonenca de Cultura on s'aplegava la millor intel·lectualitat de les terres de Castelló, amb Lluís Revert com un dels capdavanters, el qual rompé el foc amb el llibre “La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu”, publicat el 1930. Aquesta obra admirable ja indicava el camí recte a seguir, i llegit a Alacant féu allí també el seu paper d'orientació de l'opinió que emanava dels qui foren després membres actius de l'Agrupació Regionalista Alacantina. Compromesos en la mateixa tasca, hi havia els castellonencs estudiosos i preparats Salvador Guinot, Àngel Sánchez Gozalvo, el patrici Gaietà Huguet, el jocundíssim escriptor Josep Pascual Tirado, el Jurista Honori Garcia i molts altres que Fuster anomena quasi exhaustivament en el fullet que tots coneixem publicat el 1982 per l'Ajuntament de València. De València, intervingueren en la fixació i difusió de les Normes filòlegs com Sanchis Guarner i Josep Giner i Marco, escriptors i investigadors com Adolf Pizcueta i els germans Martínez Ferrando, i el gramàtic Carles Salvador. D'Alacant, l'aportació fou menor per la desvinculació existent en aquells anys; tanmateix, l'historiador alacantí Figueras Pacheco brindà la seua firma, i el fill de la Marina i més avant catedràtic destacat de dret de la universitat Central, Joan Beneyto, pels seus estudis i relacions valencianistes a València, també hi posà la seua veu i opinió en la confecció de les Normes. Fuster esmenta, també, els principals signants d'aquestes en el fullet citat: els Martínez Ferrando, Carles Salvador, Almela i Vives, mateu i Llopis, Sanchis Guarner, Soler i Godes, Adolf Pizcueta, Joan Beneyto, Thous Llorenç... i tants més que no cite per no caure en prolixitat, escriptors, polítics, gramàtics i totes les entitats culturals del País Valencià existents en aquella hora, inclosa la Secció de Filologia de la Universitat de València. Cal tenir en compte que antics dissidents de bona fe com el pare Fullana, fill de Muro, donaren exemple essent-ne els primers firmants...

L'expansió.-

Les Normes, com diu Fuster, foren en cert modo transaccionals i susceptibles de millorament, la qual cosa s'ha reflectit en la modesta o no tan modesta cultura escrita durant els seixanta i escaig de vigència d'aquelles en el País Valencià, la qual ha pogut abraçar ja pràcticament tots els camps, encara que no amb la profusió i la divulgació normals: poesia, narrativa, crítica, assaig, economia, ciències diverses, història, sociologia, filosofia, pedagogia, literatura infantil, manuals escolars...

Quant a la difusió, citarem en primer lloc l'infatigable mestre i literat Carles Salvador. Ell degué tenir una gran part en la planificació i redacció definitiva de les Normes, i no cal dir en la seua expansió, encara que no m'ho deia així clarament –home modest, treballador i callat. Però ¿qui havia publicat el 1933 el “Vocabulari Ortogràfic Valencià” paral·lel al “Diccionari Ortogràfic” de 1917 de Barcelona? Ell escrigué i edità també el 1934 una “Orografia Valenciana” i un interessant i ampli opuscle titulat “Qüestions de Llenguatge” el 1936.

Quant al millorament de les Normes de Castelló, a part dels curts esforços que significaren les

escasses i dèbils editorials i les publicacions periòdiques “El Camí”, “El País Valencià”, “Acció” i la “República de les Lletres” abans de la Guerra Civil, hem de posar, també, en un lloc destacat Carles Salvador, que amb la publicació el 1951 del seu llibre “Lliçons de gramàtica valenciana amb exercicis pràctics” féu possible la iniciació i realització dels “Cursos de Llengua de Lo Rat Penat”, els quals vaig professar jo durant un any sota la seua direcció. Cal esmentar com els majors i més efectius treballs de difusió i consolidació de la nova normativa ortogràfica, la publicació de seixanta o setanta títols per Editorial Torre, tots en la postguerra; l'eixida a la llum de la “Gramàtica Valenciana” de Sanchis Guarner, llibre altament formatiu per als estudiosos, que també publicà Torre en l'any 1950; les col·leccions de l'Editorial “L'Estel” dirigida pel professor Sanchis; els llibres de l'Editorial “Lletres Valencianes” i de l'Editorial “Sicània”... i moltes altres publicacions diverses dels primers quinze o vint anys de la Dictadura. Totes les publicacions esmentades usaven i milloraven les Normes. Alhora es perfeccionava la morfologia de l'idioma, es depurava i s'enriquia el lèxic i s'afinava la sintaxi. Molts hi contribuïrem amb més o menys encert i extensió, però les Normes de Castelló havien obert el camí del perfeccionament.

Dels temps actuals, trobe que no cal parlar-ne massa, perquè tots coneixem la ingent tasca que s'ha dut a terme i s'hi duu des de la Universitat preparant centenars i centenars de professors. També des d'associacions com Acció Cultural i altres d'abast comarcal que s'estenen per gran part de la nostra terra. Els escriptors, avui nombrosos i en la seua majoria de gran qualitat, contribueixen eficaçment al general desvetllament de la cultura. I els premis literaris, que s'ofereixen des del quatre cantons del país Valencià. I els esforços editorials de tots coneguts...

En resum: Les Normes de Castelló han creat una gran i saludable inèrcia de lectors i escriptors. L'idioma s'ha consolidat i es consolida més a més segons el seu ensenyament va ampliant-se, i així ha pogut i pot resistir els embats absurds, i inimaginables que sofreix, perquè una nodrida colla de bons valencians han petjat terra ferma en el seu treball renovador.

